

آینده نگاری راهبردی

عنوان کتاب : آینده نگاری راهبردی در برنامه ریزی و توسعه منطقه ای

نویسنده : دکتر نادر زالی

ناشر: پژوهشکده مطالعات راهبردی

چاپ و صحافی: کامیاب

نوبت چاپ: دوم ۱۳۹۲

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

این کتاب می گویند ضمن ارائه درکی درست از مفهوم آینده پژوهی و آینده نگاری، چهارچوب تحلیلی مناسبی برای مطالعه آن ارائه دهد. تشریح روش های کاربردی آینده نگاری، تجربه های ملی و منطقه ای آن و کاربری این روش ها در یکی از استان های ایران، از ویژگی های دیگر این کتاب است که در آن دو حوزه مطالعات دانشگاهی با نیازهای تصمیم گیری برنامه ریزی پیوند خورده است.

مطالعه این کتاب و کاربری یافته های آن در برنامه ریزی و توسعه منطقه ای می تواند به توسعه پایدار کشور و کاهش شکاف های منطقه ای کمک کرده و در افزایش توان ایران در تولید ثروت و قدرت ملی موثر بوده و به تامین امنیت ملی منجر شود.

پیشگفتار

سید عبدالمجید زواری: پژوهش حاضر برای انتقال مبانی دانش آینده‌نگاری و کاربرد آن در برنامه ریزی منطقه ای در هشت فصل تنظیم شده است. فصل اول برای آشنایی برنامه ریزان، کلیاتی از مبانی و مفاهیم آینده نگاری را به دست می دهد و به دنبال آن، در فصل دوم، از الزامات و چارچوب‌های تبیینی آینده نگاری بحث می شود. با ارایه بینش مناسب از چهارچوب و مبانی فکری آینده نگاری، فصل سوم مبانی کلی موضوع محوری کتاب، یعنی برنامه ریزی و توسعه منطقه ای را در بستر آینده نگاری بررسی می کند. مجموع سه فصل نخست ایده به کار گیری آینده نگاری و ضرورت و جایگاه آن را در برنامه ریزی منطقه ای به روشنی ترسیم می کند که با ترسیم آن، در فصل چهارم، به تحلیل روش های کاربردی آینده نگاری و معرفی روش های ترکیبی مناسب در برنامه ریزی توسعه منطقه ای پرداخته شده است. در فصل پنجم، برای آشنایی خوانندگان کتاب با کارهای عملی انجام شده در مقیاس و ابعاد مختلف، از برخی تجربه های عملی آینده نگاری در کشورهای مختلف جهان به همراه اهمیت آن در برنامه ریزی این کشورها بحث می شود و در نهایت ، فصل ششم، هفتم و هشتم نیز به عنوان نمونه انجام مطالعات آینده نگاری توسعه منطقه ای به ترتیب، به تحلیل عوامل موثر بر روند توسعه آذربایجان شرقی، تحلیل چهارچوب توسعه استان و طراحی سناریوهای ممکن و محتمل استان آذربایجان شرقی به منزله خروجی مطالعات آینده نگاری پرداخته است.

فصل اول: مبانی و مفاهیم آینده نگاری

آینده شناسی یکی از انواع علوم و فناوری های نرم به شمار می رود و از آنجا که ثروت حقیقی در جامعه دانش بنیان آینده "ثروت نرم" است، هر جامعه، سازمان و شرکتی که خواستار تحولات بنیادی است، ضرورتاً باید با استفاده از روش های مختلف آینده شناسی و پیش بینی به کشف ناشناخته ها و جهان آینده بپردازد. به عبارت دیگر، آینده پژوهی دانش و معرفت شکل بخشیدن به آینده به شیوه ای آگاهانه، فعال و پیش دستانه است؛ دانشی که می تواند رویاها، آرزوها و آرمان های یک فرد، سازمان یا ملت را برآورده کند.

ویژگی های آینده پژوهی

- ✓ آینده پژوهی پیش از آنکه مبحثی محتوایی باشد، ناظر بر مسائل روشی است.
- ✓ آینده ها، متعدد و متکثراند و انسان در انتخاب آن تا اندازه ای مختار است.

- ✓ آینده الزاماً ادامه خط گذشته و حال نیست؛ می‌تواند مسیر جدیدی باشد، زیرا در شکل پذیری آینده عوامل متعددی دخالت دارند.
- ✓ هدف از مطالعه آینده، مدیریت روندها، انطباق با شرایط بقا و رشد و احراز آمادگی برای موارد پیش بینی نشده است. به عبارت دیگر، آرمان آینده پژوهی کشف آینده های محتمل، گزینش بهترین و در صورت امکان معماری آن است.
- ✓ آینده پژوهی پیشگویی رخدادهای آینده نیست، بلکه پیش بینی آنهاست.
- ✓ آینده پژوهی موضوعی بین رشته ای است و تحول علوم و فناوری ها در آن تأثیری مستقیم و بی واسطه دارد.
- ✓ آینده پژوهی به شدت از نظام ارزشی و نگرشی آینده پژوه تاثیر می پذیرد.
- ✓ آینده پژوهی به مثابه برنامه ریزی برای آینده نیست، بلکه ترسیم بدیل‌های مختلفی است که تصمیم گیرندگان، یکی از آنها را انتخاب خواهند کرد. از همین رو آینده پژوهی قصد دارد در جهت کاهش عدم قطعیت ها بکوشد یا به بیان روشن تر، عدم قطعیت ها را مدیریت کند.
- ✓ آینده پژوهی آمیزه‌ای از علم و فناوری است هنگامی که آینده پژوه به بررسی آینده های محتمل و مرجع می‌پردازد، روشی علمی را اتخاذ می کند و هنگامی که به طراحی آینده بر اساس روش های عقلانی می پردازد، در قالب گونه ای از فناوری اجتماعی وارد شده است.

اهداف آینده پژوهی صرف نظر از موضوع آن بر محورها و مراحل ذیل مبتنی است:

- شناسایی تحولات، تهدیدها و فرصت ها
- بررسی و تحلیل تحولات
- سناریوسازی و ارائه چشم انداز
- شناسایی چشم انداز بهتر
- تلاش برای نیل به بهترین چشم انداز

تجدیدکننده در رابطه بین المثل

سطوح معرفتی آینده پژوهی

از آنجا که آینده پژوهی یک دانش بین رشته ای است و کاربردهای فراوانی در حوزه های مختلف دارد، بسته به موضوع تحت مطالعه، روش مطالعاتی و ارزش های آینده پژوه، سطوح متفاوتی است، ریچارد اسلاتر این سطوح را چنین تقسیم بندی کرده است:

۱. **آینده پژوهی عامه پسند:** این شیوه بر مفروضات حاکم بر روابط اجتماعی مبتنی است. آینده پژوهی عامه پسند، ابتدایی و ساده است و به گونه ای ناخودآگاه از وضعیت موجود دفاع می کند و معتقد است آینده با علم و فناوری بنا می شود.
۲. **آینده پژوهی مساله محور:** این روش تلاش می کند با شناسایی و تعریف مشکلات و موانع، برای آنها راه حل هایی هر چند ظاهری و غیر متقن ارائه کند.
۳. **آینده پژوهی انتقادی:** این روش اهتمام ویژه ای به تحلیل فرضیه ها، تصورات و پارادایم ها دارد. در روش انتقادی پس از مطالعه و بررسی روی محورهای یاد شده، به تاثیر سوگیری های مختلف فرهنگی و سنت های تحقیق بر کار پژوهش آینده توجه می شود.
۴. **آینده پژوهی معرفت شناسانه:** این روش می کوشد تا ثابت کند که منشا مشکلات و گرفتاری های ما در نگرش ما به جهان و راه های شناختی ما است و راه حل ها نیز از دگرگونی های نهفته و پیش بینی ناپذیر در این سطح نشات می گیرد.

فصل دوم: الزامات و چهارچوب های آینده نگاری

فعالیت در زمینه آینده نگاری به سه مرحله تقسیم می شود و در هر یک از این مراحل بخشی از کار انجام می شود. این سه مرحله عبارتند از:

۱. **مرحله پیش آینده نگاری:** در این مرحله فعالیت های آماده سازی برای اجرای آینده نگاری اصلی انجام می شود. فعالیت هایی مانند تعیین اهداف، توسعه مفاهیم آینده نگاری در میان مشارکت کنندگان، تهیه منابع و مواد لازم.
۲. **مرحله اصلی آینده نگاری:** در این مرحله روش های عملی کردن آینده نگاری انجام می شود. پرسش نامه ها برای مشارکت کنندگان و خبرگان ارسال و پاسخ ها ارزیابی و تحلیل می شود.

۳. **مرحله پس آینده نگاری:** در این مرحله فعالیت های مربوط به انتشار نتایج و اشاعه نتایج در بین سیاست گذاران آینده در چارچوب های زمانی گوناگونی انجام می شود.

ابعاد آینده نگاری

یک پروژه آینده نگار می تواند ابعاد و اجزای مختلفی داشته باشد که بر اساس آن طراحی می شود. موسسه فورن در مطلبی تحت عنوان "از آینده نگاری ملی به آینده نگاری منطقه ای: تجربه ها و روش ها" برای پروژه های آینده نگاری ملی، ۱۱ بعد مختلف را پیشنهاد می کند که باید در طراحی آینده نگاری ملی در نظر گرفته شوند. این ابعاد عبارتند از:

۱. متولی پروژه آینده نگاری که می تواند وزارتخانه های دولت، صنایع خصوصی، مراکز تخصصی آینده نگاری، جوامع علمی- تکنولوژیکی و دانشگاه ها یا ائتلاف و ترکیبی از بازیگران باشد.
۲. حامی مالی پروژه که می تواند دولت و آژانس های دولت، بخش تجاری، فدراسیونهای صنعتی، جوامع علمی یا ترکیبی از آنان باشد.
۳. اهداف پروژه که می تواند هر یک از اهداف زیر یا ترکیبی از آنان باشد.
۴. تعیین قلمروی پروژه از نظر جهت گیری تکنولوژی، جهت گیری مساله، افق زمانی و گستره مشارکت.
۵. عناصر تحقیق و روش ها که بایستی از نظر مرزبندی مطالعه، شناسایی مشارکت کنندگان، افزایش آگاهی، محک زنی، تدوین گزاره های دلفی و سناریو، مشاوره، اولویت گذاری و اشاعه بررسی شوند.
۶. ارزیابی و پایش پروژه که بایستی عواملی همچون مایل استون ها، کمیته های راهبری و برنامه زمانی گزارش دهی را در نظر بگیرد.
۷. منابع پروژه که بایستی طی آن هزینه ها و بودجه و همکاری نزدیک را بررسی کرد.
۸. سطح برنامه که می تواند ملی، بین المللی و منطقه ای و ... باشد.
۹. مداخله یا استفاده از نتایج که طی آن باید تصمیم هایی درباره تجویز مستقیم یا غیرمستقیم سیاست ها، وارد کردن داده ها به فرآیند تدوین استراتژی کسب و کار و ... اتخاذ شود.
۱۰. نتایجی که از پروژه انتظار می رود.
۱۱. تکرار و تجدید پذیری پروژه.

فصل سوم: برنامه ریزی و توسعه منطقه ای در بستر آینده نگاری

فعالیت برنامه ریزی به ویژه در عرصه شهری و منطقه ای به مهندسی مجدد و تغییر رویکرد درباره مراحل انجام دادن کار برنامه ریزی نیاز دارد. همچنین ضروری است از رویکردهای مبتنی بر پیش بینی روندهای گذشته، به آینده نگاری و معماری آینده روی آورد.

چالش های کلان برنامه ریزی و توسعه در هزاره سوم

گزارش ویژه "وضعیت آینده در آستانه هزاره سوم" سازمان ملل متحد، ۱۵ چالش عمده را که در هزاره سوم پیش روی بشر قرار دارد، معرفی کرده است. این چالش های عبارتند از :

۱. توسعه پایدار (چگونه دستیابی به توسعه پایدار می تواند برای همه میسر شود؟)
۲. آب (چگونه همه می توانند بدون نزاع و درگیری آب سالم و کافی داشته باشند؟)
۳. جمعیت و منابع (چگونه می توان بین رشد جمعیت و منابع تعادل ایجاد کرد؟)
۴. مردم سالاری (چگونه می توان حکومتهای استبدادی را به دموکراسی واقعی تبدیل کرد؟)
۵. دیدگاه های بلند مدت جهانی (چگونه می توان سیاست گذاری را به دیدگاه های بلندمدت جهانی حساس تر کرد؟)
۶. جهانی شدن و فناوری اطلاعات (چگونه جهانی شدن و ظهور فناوری اطلاعات و ارتباطات می تواند برای همه کارایی داشته باشد؟)
۷. فاصله دارا و ندار (چگونه اقتصاد بازار اخلاقی می تواند تشویق شود تا به کاهش فاصله دارا و ندار کمک کند؟)
۸. بهداشت (چگونه تهدید بیماری های بازپدید، نوپدید و میکروارگانیسم ها می تواند کاهش یابد؟)
۹. ظرفیت برای تصمیم گیری (چگونه می توان ظرفیت تصمیم گیری را بیشتر کرد در حالی که تغییرات بسیار سریع رخ می دهند؟)
۱۰. صلح و جنگ (چگونه ارزش های مشترک و راهبردهای امنیتی جدید می توانند برخوردهای قوی، تروریسم و سلاح های کشتار جمعی را کاهش دهند؟)

۱۱. زنان (چگونه وضعیت در حال تغییر زنان به بهبود وضعیت بشری کمک می کند؟)
۱۲. تبهکاری فراملی (چگونه می توان از تبدیل تبهکاری سازمان یافته به یک تشکیلات جهانی قوی تر و پیچیده تر جلوگیری کرد؟)
۱۳. انرژی (چگونه تقاضای فزاینده انرژی می تواند با ایمنی و بازدهی بالا برآورده شود؟)
۱۴. علم و فناوری (چگونه می توان به خط شکنی های علمی و فناورانه برای بهبود وضعیت بشر شتاب داد؟)
۱۵. اخلاقیات جهانی (چگونه ملاحظات اخلاقی می تواند در تصمیم گیری های جهانی گنجانده شود؟)

تحلیل رویکردهای کلان برنامه ریزی

درباره برنامه ریزی برای آینده دو پارادایم کلی اکتشافی و هنجاری وجود دارد که هر کدام از این پارادایم ها از زاویه خاصی به مفهوم آینده و نحوه رسیدن به آن می نگرند.

❖ پارادایم اکتشافی

در این پارادایم، آینده نتیجه علی و معلولی گذشته است و نوعی جبرگرایی پنهان در آن وجود دارد. نتیجه این نگاه به آینده، آینده ای است محتوم و ثابت که تاریخ مطابق خود، حال را به آن آینده تبدیل خواهد کرد. در این پارادایم، انسان صرفاً ناظر بیرونی است که فقط می تواند به اکتشاف آن آینده محتوم بپردازد. این پارادایم بر پیش بینی مبتنی است و اکتشاف آینده تنها نتیجه منطقی آن است.

❖ پارادایم هنجاری

در این پارادایم، نیروی انسان در ساخت آینده در نظر گرفته می شود و انسان جایگاه بیرونی و مشاهده گر خود را تغییر می دهد و با مفهوم ساخت آینده روبرو می شود. در این پارادایم انسان با طیف وسیعی از آینده ها شامل آینده های ممکن، آینده های محتمل و آینده های باورکردنی روبروست که رسیدن به هر کدام از آنها به سطح و کیفیت خواسته انسان یعنی آینده مطلوب وی بستگی دارد. در این پارادایم بر خلاف پارادایم اکتشافی، جبرگرایی وجود ندارد و انسان کاملاً مختار است مسیر زندگی خود را خود انتخاب کند.

تبدیل کننده روابط بین الملل

مهندسی مجدد در فرایند مطالعات برنامه ریزی منطقه ای با رویکرد آینده نگاری

در نظریه های سستی مدیریت استراتژیک، سیاست گذاری و برنامه ریزی بر اساس مدل های خطی صورت می گرفت، اما اکنون فرایند برنامه ریزی خطی مبتنی بر پیش بینی نمی تواند جوابگوی نیازهای برنامه ریزی در جهان پرتحول باشد. به همین دلیل در این کتاب بجای پیش بینی روندها و کلان روندها بر یافتن حوزه های مناسب و تاثیرگذار در آینده و در نظر گرفتن قدرت تاثیرگذاری تحولات علمی و تکنولوژیکی بر رفع چالش ها و مسائل جامعه تاکید شده است. در فرایند برنامه ریزی پیشنهادی، ۱۱ مرحله به شرح ذیل صورت می گیرد.

مرحله اول: شناخت وضع موجود

مرحله دوم: تعیین مسائل کلیدی

مرحله سوم: آینده نگاری

مرحله چهارم: ترسیم چشم انداز و تعیین حوزه های هدف

مرحله پنجم: تهیه سبد سناریوها

مرحله ششم: گزینش سناریوی مطلوب

مرحله هفتم: هدف گذاری کیفی و کمی

مرحله هشتم: سیاست گذاری

مرحله نهم: تدوین پروگرام های اجرایی

مرحله دهم: اجرا و پایش فرایند

مهندسی مجدد در رابطه بین مسائل

فصل چهارم: روش های کاربردی آینده نگاری

طبقه بندی روش های آینده نگاری از منظر رویکردهای مختلف

رویکردها	کیفی	کمی
پارادایم هنجاری	دلفی، پانل، پیمایش احتمالات، تحلیل اثرات متقابل، خیال پردازی علمی، طوفان مغزی، پیمایش موضوعات، تجسم سازی، مشاوره با خود، تریز، پیش بینی نبوغ آمیز، سناریونویسی	تحلیل ثبت اختراع، نگاشتن مسیر تکنولوژی، پاییدن، تحلیل محتوا
پارادایم اکتشافی	مصاحبه، تبار شناسی، پس نگری، تکنولوژی حیاتی، ریخت شناسی	روش های مبتنی بر ریاضی، سری های زمانی، الگوریتم ژنتیک، تحلیل رگرسیون، مدل های شبیه سازی کامپیوتری، مدل های غیرخطی، ساختن یک منحنی، معادله سازی ریاضی و آماری، مدل فیشر، مدل گامبرتز، تابع پیشرفت تکنیکال، منحنی یادگیری، خط رشد

تکریم کننده روابط بین الملل

دسته بندی روش های آینده نگاری

تشریح هدف و ماهیت	دسته بندی
در پی کشف آینده اند در پی بررسی چگونگی تحقق یک موقعیت مطلوب در آینده اند.	روش های اکتشافی روش های هنجاری
مبتنی بر اعداد و ارقامند. بر نظرها و قضاوت های کیفی مبتنی هستند.	روش های کمی روش های کیفی
مبتنی بر داده ها و مفروضات و دانش احصاء شده اند. به دنبال استخراج دانش های متخصصان و خبرگان هستند.	روش های مبتنی بر فرض روش های مبتنی بر نظرهای متخصصان
در پی شناسایی موضوع ها و حوزه هایی هستند که در آینده نگاری پوشش داده می شوند. در پی برون یابی و تعمیم روندهای گذشته به آینده اند. به دنبال وارد کردن خلاقیت در فرآیند آینده نگاری هستند. در جهت تعیین اولویت ها به کار می روند.	روش های معطوف به شناسایی موضوع ها روش های معطوف به برون یابی روش های معطوف به خلاقیت روش های معطوف به اولویت بندی

فصل پنجم: تجربه های آینده نگاری ملی و منطقه ای

فعالیت هایی با عنوان آینده نگاری با سرعت بی سابقه ای در بیشتر کشورهای توسعه یافته و حتی کشورهای در حال توسعه، در حال پیگیری و اجراست. فواید حاصل از آینده نگاری برای سیاست گذاران و مدیران ارشد کشورها به اندازه ای ارزشمند است که برای انجام دادن صحیح و موثر آن بر منابع بسیاری همچون منابع زمانی، مالی و ...را فراهم می کنند.

در ادامه به تجربه برخی کشورها در زمینه مطالعات آینده نگاری ملی اشاره می شود.

ژاپن: در سال ۱۹۷۰، آژانس علم و تکنولوژی ژاپن، اولین مطالعه دلفی را با هدف پیش بینی، و به ویژه پیش بینی تکنولوژی در ۳۰ سال آینده یعنی تا سال ۲۰۰۰ با نام دلفی ۱۹۷۰ انجام دادند. با نمایان شدن فواید کاربرد این روش، مطالعات دلفی بسیار گسترده و هر پنج سال یکبار و با افق زمانی ۳۰ ساله در ژاپن انجام می گیرد. در دلفی

آینده نگارانه ژاپن ۱۴ شاخه تکنولوژیکی و ۳ شاخه نیازهای اجتماعی - اقتصادی انتخاب شدند که شامل سیستم اجتماعی - اقتصادی جدید، افزایش سن جامعه و امنیت می شوند. اطلاعات و ارتباطات، الکترونیک، حمل و نقل و بهداشت و مراقبت پزشکی، برخی از زیرگروه های تکنولوژیکی بودند.

آلمان: در آغاز دهه ۱۹۹۰، ضرورت توجه به منابع محدود در آلمان، تمام دست اندرکاران را به آینده نگاری علاقه مند کرد و مطالعاتی بلند مدت در سال ۱۹۹۱ آغاز شد، با این امید که نشانه هایی از محتمل ترین پیشرفت ها در علم و تکنولوژی به دست آید.

ادامه جامع دلفی های قبلی و ایجاد ارتباط بین متخصصان برای بحث درباره عناوین آینده در علم و تکنولوژی به صورت کلی از اهداف اصلی دلفی ۱۹۹۸ بود. همچنین دادن پاسخ به برخی پرسش های کلیدی مانند:

- در چه حوزه هایی از نوآوری می توان انتظار پیشرفت مهمی را در ۳۰ سال آینده داشت؟
- چه تاثیراتی را می توان به دلیل این پیشرفت ها در توسعه اقتصادی انتظار داشت؟
- چه تاثیراتی را می توان در زمینه کار و اشتغال انتظار داشت؟
- در چه دوره زمانی این موفقیت ها در حوزه های مورد مطالعه به دست خواهند آمد؟

انگلستان: اداره علم و تکنولوژی از سال ۱۹۹۳ شروع به تنظیم برنامه های ملی آینده نگاری انگلستان کرده و تاکنون سه پروژه آینده نگاری در این کشور انجام داده است. اولین پروژه آینده نگاری انگلستان شامل سه مرحله می شد که این مراحل تا حدودی با یکدیگر هم پوشانی داشتند. اولین برنامه آینده نگاری انگلستان توجه بسیاری را در اروپا به خود جلب کرد. اگر چه در همان زمان چندین برنامه آینده نگاری دیگر در اروپا انجام شد، این برنامه به عنوان یک تجربه موفق و خاص نگریده شده که ترکیبی مناسب از عناصر خروجی (اولویت ها) و فرایندی (شبکه سازی) را به همراه داشت.

تجربه آینده نگاری در ایران

اولین سازمانی که به آینده به شکل نظام مند نگاه کرده، سازمان مدیریت و برنامه ریزی بود. با این حال نگاه به این مساله عمدتاً در چهارچوب پارادایم اکتشافی بوده است. به عبارت دیگر همواره کارشناسان به دنبال پیش بینی شرایط بر اساس شرایط امروز و تحلیل روندها با نگاه علت و معلولی بوده اند. برای مثال در برنامه های توسعه پنج ساله ظرفیت های آینده صنعت متناسب با روند گذشته و وضعیت کنونی پیش بینی می شود. البته از برنامه سوم نگاه ها تغییر کرد و به بحث های مرتبط با آینده نگاری توجه بیشتری شد. برای همین برنامه چهارم هم موضوع چشم انداز ۱۴۰۰ به بحث گذاشته شد.

فصل ششم: آینده نگاری راهبردی در استان آذربایجان شرقی

در نظام برنامه ریزی ایران، سند چشم انداز به عنوان عالی ترین سند راهبردی توسعه کشور در سال ۱۳۸۳ تدوین شده و در دستور کار دولت و نهادهای اجرایی قرار گرفته است. در سال ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ ماموریت های منطقه ای در قالب نظریه پایه توسعه استان در اختیار استان ها قرار گرفت تا تدوین برنامه های پنج ساله استان ها مد نظر قرار گیرد و در نهایت انجام دادن همزمان ماموریت ها در مناطق و بخش های مختلف به تحقق اهداف کلان سند چشم انداز منجر شود.

بر اساس سند چشم انداز ۱۴۰۴ هر یک از مناطق کشور عهده دار نقش هایی برای تحقق اهداف ملی هستند و منطقه آذربایجان که شامل استان های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و اردبیل است نیز از این قاعده مستثنی نیست. جهت گیری های اصلی توسعه بلند مدت منطقه عبارتند از:

- استفاده از موقعیت جغرافیایی کشور و موقعیت ویژه این منطقه با هدف تقویت ارتباطات بازرگانی و ترانزیتی (کالا، مسافر، انرژی) و تحکیم موقعیت کشور در برقراری پیوند بین شرق و غرب و همچنین ارتباطات شمالی - جنوبی.
- بهره گیری از مزیت های نسبی کشور و تقویت پیوندهای اقتصادی - فرهنگی و اجتماعی با کشورهای حوزه قفقاز و در اولویت بعدی ترکیه و عراق با تاکید بر توانمندی ها و امکانات کلان شهر تبریز.
- بالفعل کردن توانایی های بالقوه تولیدی (کشاورزی - صنعتی) و خدماتی (با تاکید بر گردشگری) برای تامین نیازهای منطقه ای، ملی و برخی تقاضاهای فراملی.

محورهای اصلی توسعه منطقه

محورهای اصلی توسعه منطقه برای تحقق اهداف نظریه پایه توسعه توسعه ملی با توجه به امکانات، قابلیت ها، محدودیتها و موانع توسعه، به شرح زیر است:

- ارتقا سطح خدمات برتر در کلان شهر تبریز برای پررنگ کردن نقش فراملی کشور و تامین نیازهای منطقه و برخی از نیازهای خدمات فنی، اجتماعی و فرهنگی کشورهای منطقه.
- تقویت شبکه های زیربنایی ارتباطی و همچنین تجهیزات مبادی ورود و صدور کالا در تمامی مبادی مرزی استان های منطقه با توجه به قرارگیری منطقه در تقاطع کریدورهای شرقی - غربی و شمال - جنوبی کشور (اتصال اردبیل به شبکه ریلی و امتداد آن تا پارس آباد و اتصال ارومیه به شبکه ریلی از طریق مراغه و میاندوآب).

- توسعه بهره برداری از منابع آب با هدف استفاده بهینه در فعالیت های تولیدی.
- توسعه فعالیت های کشاورزی (با تاکید بر تبدیل اراضی کشت دیم به کشت آبی).
- ارتقا فن آوری و نوین سازی ساختار تولید و بهره برداری فعالیت های کشاورزی تا حد تبدیل به فعالیت های صنعتی.
- گسترش فعالیت های دامداری با استفاده از قابلیت های مرتعی منطقه با تاکید بر توسعه دامداری های متمرکز صنعتی.

فصل هفتم: تجزیه و تحلیل عوامل کلیدی در توسعه

این فصل پس از بررسی عوامل کلیدی موثر بر آینده استان و تحلیل داده های مربوط به وضعیت های مختلف استان با استفاده از نرم افزار سناریو ویزارد، احتمال ۱۹ سناریو را بیش از دیگر سناریوها دانسته و احتمال وقوع دیگر سناریوها را در حد بسیار ناچیز و ضعیف ارزیابی کرده است.

طبقه بندی سناریوهای باور کردنی

۱۹ سناریوی باور کردنی را با توجه به نزدیکی آنها با یکدیگر می توان به ۵ گروه تقسیم کرد که هر یک از گروه ها شامل چند سناریو می شود که به رغم تفاوت کم در یک تا چند وضعیت از میان ۱۴ عامل کلیدی ویژگی های تقریباً مشترکی نیز دارند. این ۵ گروه نشان دهنده چهارچوب کلی وضعیت های حاکم بر آینده استان هستند که به تفصیل هر یک از آنها تشریح می شود.

- سناریوهای بسیار مطلوب شامل سناریوی اول و دوم
- سناریوهای ایستا و وضع موجود با روند بسیار آرام شامل سناریوی هجدهم
- سناریوهای روندهای نامطلوب شامل ده سناریو (۱۵، ۱۲، ۱۶، ۱۳، ۱۷، ۱۴)
- سناریوهای در آستانه بحران شامل ۷ سناریو (۱۱، ۱۹، ۷، ۱۰، ۸، ۳، ۶)
- سناریوهای بحرانی شامل سه سناریو (۵، ۴، ۹)

رابطه بین عوامل

➤ سناریوهای گروه اول: شرایط بسیار مطلوب با رویکردهای توسعه طلبانه، تحول زیربنایی، دانش محوری و عملکردهای فراملی

این گروه دربردارنده سناریوی اول و دوم است که بهترین و ایده‌آل‌ترین وضعیت ممکن را برای استان به تصویر می‌کشند. یکی از این دو سناریو از نظر برخورداری از فناوری‌های اطلاعاتی با سناریوی اول تفاوت اساسی دارد. این گروه دو سناریو با امتیاز بالا دارند که احتمال تحقق آنها بسیار زیاد است. در این سناریوها وضعیت کاملاً مطلوب و ایده‌آل تحقق نیافته است، به ویژه در بخش‌های تولیدی، صنعتی و بهره‌وری همچنان بر روندهای مطلوب تاکید می‌شود و تحول زیادی در استان اتفاق نیفتاده است.

از قوت‌های این گروه از سناریوها می‌توان به پویایی تدریجی اقتصادی در همه ابعاد (به صورت سیستمی و یکپارچه)، وجود امنیت، جهانی شدن با ابزارهای فناوری اطلاعات و عملکردهای فراملی و جذب گردشگر اشاره کرد. از ضعف‌های این سناریو که مطلوب‌ترین سناریوها در بین دیگران هستند فاصله شان با ماموریت‌های استان در قالب سند چشم‌انداز است.

➤ سناریوهای گروه دوم: روند بسیار آرام با حفظ وضعیت موجود

تغییرات بسیار کند و آرام در برخی بخش‌ها و وجود چالش‌های عمده در برخی وضعیت‌های دیگر از مشخصات اصلی این سناریوهاست. در این سناریو مزیت مهمی در بخش اقتصادی استان مشاهده نمی‌شود. رکود در عرصه تحقیق و توسعه، رکود در فعالیت‌های مربوط به منطقه آزاد ارس، آشفتگی جمعیتی و تشدید مهاجرت، بی‌تفاوتی به نقش‌های فراملی، کاهش منابع آبی، تردید سرمایه‌گذار، بهره‌وری با وضعیت فعلی، رشدی اقتصادی عمدتاً پایین، رشد تدریجی فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی و همچنین توسعه تدریجی زیرساخت‌های گردشگری با وجود مدیریت‌های توسعه‌گرا و برنامه‌محور از مهمترین ویژگی‌های این گروه است.

➤ سناریوهای گروه سوم: روندهای نامطلوب، رودررویی با چالش‌های اقتصادی، اجتماعی، ایستایی و بعضاً روندهای بحرانی بر خلاف

اهداف نظریه پایه توسعه

این گروه از سناریوها با وجود مدیریت‌های توسعه‌گرا و برنامه‌محور با موانع و مشکلات عدیده‌ای در توسعه استان روبرو هستند که از جمله آنها می‌توان به رکود نسبی اقتصاد، بهره‌وری کم، تشدید مهاجرت‌ها و تمرکز جمعیت، فرار سرمایه‌گذاران، کاهش منابع آبی و در معرض خطر قرار گرفتن استان، محدودیت در فناوری‌های اطلاعات، رکود تحقیق و توسعه، بلاتکلیفی منطقه آزاد ارس و نقش‌های فراملی، عدم توجه به موضوع بهره‌وری و تولید انرژی در حد نیاز استان

اشاره کرد. تنها امتیاز این سناریو پرداختن به موضوع گردشگری برای فراهم کردن زیرساخت های آن با حضور مدیریت های توسعه طلب و برنامه محور در راس برنامه هاست.

شایان ذکر است که در این گروه سناریوها به دلیل نزدیک بودن به یکدیگر تفاوت های بسیار کمی با هم دارند که آن هم بیشتر شامل موضوعاتی چون سرمایه گذاری، جمعیت و مهاجرت و وضعیت منابع آبی می شود.

➤ سناریوهای گروه چهارم: در آستانه بحران، ضعف مدیریتی، بحران های اقتصادی رو به رشد، تشدید فاصله از نظریه پایه توسعه استان و افق های نامطلوب

در این گروه از سناریوها برخی وضعیت ها در آستانه بحران کامل قرار دارند، برای مثال، وضعیت تحقیق و توسعه، وضعیت جمعیتی، سرمایه گذاری و تامین امنیت آن و وضعیت تکنولوژی های برتر که در همه هفت سناریوی این گروه مشترک هستند.

البته دیگر وضعیت ها نیز کم و بیش با بحران روبرو هستند، برای مثال منابع آب، تولیدات صنعتی و معدنی، تولید ناخالص داخلی و فناوری اطلاعات که یا در آستانه بحران قرار دارند یا بحرانی هستند که در مجموع نشان دهنده وضعیت بحرانی است. غیر از زیرساخت های گردشگری و شیوه مدیریت که در برخی سناریوها روندهای مطلوب دارند و وضعیت توزیع و تولید انرژی، نقش فراملی استان و منطقه آزاد ارس که ایستا و بلا تکلیف است، وضعیت کلی نشان دهنده سیطره وضعیت بحرانی یا در آستانه بحران استان است.

*****تلخیص کتاب فوق، صرفاً به منظور آشنایی و تسهیل بهره برداری علاقه مندان به مباحث آینده پژوهی انجام شده است و لزوماً به معنی تایید محتوای کتاب از سوی مؤسسه افق آینده پژوهی راهبردی نیست.*****

کتاب هایی که در این پایگاه معرفی می شوند، صرفاً جهت اطلاع رسانی است و علاقه مندان محترم جهت خرید و تهیه این کتاب ها، به ناشران آن ها مراجعه نمایند. کتاب های اختصاصی مؤسسه افق آینده پژوهی راهبردی در بخش «انتشارات» معرفی شده و امکان تهیه آن ها وجود دارد (برای تهیه کتاب های مؤسسه افق آینده پژوهی راهبردی می توانید از طریق پست الکترونیکی و یا شماره تلفن های ذیل اقدام کنید: تلفن: ۸۸۸۰۲۳۰۶ و ۸۸۹۰۸۱۱۳) (info@iran-futures.org)

برای تهیه کتاب "گزینه های راهبردی آمریکا در جهان آشوبناک"، با اندیشکده روابط بین الملل تماس حاصل فرمایید.

WWW.IRTT.IR

گزینه های راهبردی آمریکا در جهان آشوبناک

توصیه های اندیشکده رنت برای رئیس جمهور آینده آمریکا

نویسنده: جیمز دابینز

مترجمان: سید عبدالعجید زواری، احسان اعلائی پور، فرشته کنذی دابینی

گزینه های راهبردی آمریکا در جهان آشوبناک

مترجمان: زواری، اعلائی پور، کنذی دابینی

کتاب "گزینه های راهبردی آمریکا در جهان آشوبناک" اولین قسمت از سری کتاب های است که در آن اندیشکده رنت به بررسی عناصر یک استراتژی ملی قابل اجرا در سیاست خارجی آمریکا در این جهان به سرعت در حال تغییر می پردازد. در حقیقت به توجه به اهمیت و نقش اندیشکده رنت در جهت دهی سیاست های کلان واشنگتن، می توان این کتاب را توصیه ها و به عبارت بهتر دستورالعمل این مؤسسه برای رئیس جمهور آینده آمریکا قلمداد کرد. بطور کلی با توجه به سطح فوق العاده همچنین روابط برقرار و ورود دولت آمریکا با همه جبهه های سیاسی ایران، این کتاب منبع ارزشمندی است که می تواند از سوی تصمیم گیرندگان سیاست های دفاعی و خارجی، مسئولین قوای مجریه، تحلیلگران، رسانه ها، سازمان ها، مؤسسات، دانشجویان و به طور کلی تمامی افرادی که به نقش و رهبردهای آمریکا در جهان علاقه مند هستند مورد بهره برداری قرار گیرد.

